

УДК 338.45

Бондарчук Людмила Володимирівна
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та адміністрування
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

РОЗРОБКА МЕХАНІЗМІВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ЗА УМОВ РОЗВИТКУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті розглянуто і досліджено проблему економічної безпеки з позиції взаємодії національних і регіональних інтересів, що набуває першочергового значення, стає стрижнем усієї економічної політики держави, задає контури всіх основних політичних рішень, що, у свою чергу, визначає необхідність відповідних наукових досліджень. За результатами відповідних досліджень визначено, що сутність економічної безпеки кожного і всіх регіонів в сукупності покликана гарантувати безпеку держави в цілому на сучасному етапі.

Ключові слова: економічна безпека, політика держави, система управління, євроінтеграція, децентралізація, державне управління.

Постановка проблеми. Зміцнення державності України, нарощення стратегічного потенціалу її економіки на сучасному етапі об'єктивно вимагає зміщення акценту управління в регіони, що забезпечить створення єдиного господарського комплексу з ефективним використанням місцевих ресурсів і переваг територіального поділу праці. Успішне вирішення нинішніх найважливіших соціально-економічних проблем України можливе лише при орієнтації на використання переваг кожного регіону і міжрегіональної кооперації, гармонізацію інтересів регіональних соціумів.

Проблеми забезпечення регіональних інтересів у важливих сферах економіки набувають все більшої значимості, привертають увагу представників органів влади, науковців, широких верств населення. Актуальність цих проблем спричинена масштабами загроз і реальними втратами, нанесеними системі економічної безпеки внаслідок безпрецедентної кризи в період трансформації економіки України.

Економічна безпека як тема теоретичних та прикладних досліджень почала розроблятися вітчизняними дослідниками лише в останні десятиріччя. Особлива значимість цієї проблеми в теперішній час підтверджується низкою фундаментальних праць провідних вітчизняних та зарубіжних науковців: Абалкіна Л.І., Бандура С.І., Білоуса О.Г., Варналія З.С., Гальчинського А.С., Гейця В.М., Глазьева С.Ю., Губського Б.В., Данилишина Б.М., Дацківа Р.М., Єрмошенка М.М., Жаліла Я.А., Захарова О.І., Корецького М.Х., Любченка О.М., Мунтіяна В.І., Новикової О.Ф., Осауленка О.Г., Осовської Г.В., Павлова В.І., Пастернак-Таранушенка Г.А., Степаненка А.В., Стеценка Д.М., Тамбовцева В.Л., Фащевського М.І., Філіпенка А.С., Чернюк Л.Г., Шлемко В.Т. та інших.

Недостатня розробленість багатьох аспектів економічної безпеки на всіх її рівнях, теоретична і практична значимість проблеми подолання і попередження кризових ситуацій в економіці регіонів України для ефективного функціонування інтегрованого економічного простору в рамках єдиної держави обумовили вибір теми магістерського дослідження.

Постановка завдання. Основною метою є проведення аналітичних досліджень та оцінка теоретичних і методологічних основ формування цілісної системи економічної безпеки діяльності сучасних підприємств з урахуванням особливостей розвитку та умов євроінтеграції, а також визначення сутності і структури системи економічної безпеки на рівні підприємств і особливості формування та ефективного функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведені в Україні економічні реформи суттєво вплинули на фундаментальні основи життєдіяльності суспільства: відносини власності, управління, стимули, інтереси, право. Здійснення таких корінних перетворень, природно, не могло не спричинити колізій, суперечностей, кризи всієї економічної системи. Ліберальні реформи супроводжувалися важкими економічними потрясіннями, особливо фінансової системи, глибоким спадом виробництва, дестабілізацією валютного ринку, процесом саморуйнування сформованого народногосподарського комплексу і системи управління ним. До цього варто додати, що реформи призвели до суттєвої неузгодженості економічних інтересів держави в цілому і ділових суб'єктів господарювання, надмірного відставання правової бази від змін, що відбуваються в економіці та законодавстві України. Ці й інші дестабілізуючі фактори створили загрозу національній економічній безпеці, збереженню цілісності виробничо-економічного простору України.

Термін економічна безпека введений у науковий обіг порівняно недавно (приблизно в 70-ті рр. ХХ ст.) і досить швидко набув значного поширення в індустріальних країнах світу у зв'язку з необхідністю використання економічних методів гарантування національної безпеки в сформованому міжнародному середовищі. Цьому сприяла і низка документів, розроблених у 90-ті рр. ХХ ст., у яких викладався основний зміст національної програми гарантування економічної безпеки. У них були визначені параметри політики в сфері економічної безпеки та її сучасні критерії; розроблений механізм управління системою гарантування економічної безпеки; запропоновані проекти нових інструкцій і директив; внесені зміни в систему підготовки і перепідготовки кадрів [1].

Нині проблематика безпеки традиційно має статус найвищого пріоритету в державній політиці, поняття економічної безпеки набуває вищого значення як аргумент прийняття політичних рішень: наука гарантує формування відповідної політики щодо економічної безпеки держави чи суб'єктів нижчих організаційних рівнів. Система гарантування економічної безпеки передбачає здійснення постійного моніторингу соціально-економічних процесів з погляду їхнього впливу на стан економічної безпеки, оцінку з цих позицій стратегічних програм, нормативно-правових актів, а також аналіз ефективності поточних рішень у сфері економічної політики.

Економічна безпека є вирішальним, базисним поняттям національної безпеки і разом з тим нерозривно взаємозалежна і взаємодіє з іншими її складовими (оборонною, політичною, інформаційною, інтелектуальною, правовою і т.д.). Наводимо узагальнену спрощену структуру (декомпозицію) економічної безпеки (рис. 1).

Гарантування економічної безпеки є однією з головних функцій держави, що передбачає соціальну і політичну стабільність суспільства, збереження держави від саморуйнування і наслідків економічних криз. Ця проблема є похідною від завдання економічного зростання, ефективності економіки, підвищення її конкурентоспроможності на кожному етапі розвитку держави. Конкретний її зміст змінюється залежно від сформованих зовнішніх і внутрішніх умов.

Важливу роль у рамках дослідження економічної безпеки в економічній науці відіграє встановлення основних критеріїв і показників економічної безпеки.

Під критерієм економічної безпеки, як правило, розуміють оцінку стану економіки з погляду гарантування такої безпеки, а саме:

- ресурсного потенціалу і можливостей його розвитку;
- рівня ефективності використання факторів виробництва (праці, капіталу, природних ресурсів);
- конкурентоспроможності економіки;
- цілісності економічного простору;
- економічного суверенітету, незалежності;
- соціальної стабільності [2].

У систему індикаторів економічної безпеки (ІЕБ) науковці включають: рівень і якість життя, темпи інфляції, норму безробіття, економічне зростання, державний борг, спрямованість на світову економіку, стан золотовалютних резервів, діяльність тіньової економіки, стан екології. Варто також ураховувати фактори (зовнішні і внутрішні), що негативно впливають на економічну безпеку, зокрема на стабільність і стійкість економічного розвитку країни.

В умовах трансформаційних перетворень, які нині відбуваються в Україні, особливо гостро постає проблема недостатньої надійності системи економічної безпеки, спричинена послабленням системи державного регулювання і контролю у сфері економіки, що значно знижує результативність стабілізаційних заходів, спрямованих на підвищення темпів відтворювальних процесів та подолання структурної деформації в економіці.

Економічна безпека є провідною складовою національної безпеки. Нехтування економічною безпекою може призвести до катастрофічних наслідків [3].

Забезпечення необхідного рівня наукової обґрунтованості оцінки загроз економічній безпеці та їхніх наслідків, на наш погляд, повинне базуватися на наступних принципах:

- комплексності, тобто необхідності аналізу всіх сторін об'єкта дослідження (територіальні і галузеві, соціальні, технічні, екологічні та ін. складові);
- системності – врахування як внутрішніх взаємозв'язків і взаємозалежностей, так і зовнішніх факторів з позицій розгляду об'єкта дослідження як елемента економічного простору більш високого рівня;
- варіантності (альтернативності), або виявлення й обґрунтування декількох варіантів виходу з кризової ситуації, з одного боку, розрахунку траєкторії соціально-економічного розвитку в постстабілізаційний період – з іншого;
- прийнятного ризику, тобто виявлення і реалізація доступних заходів, спрямованих на захист людини в ринковому середовищі та недопущення критичних ситуацій;
- безумовного розуміння економічної безпеки як найважливішого елемента якості життя

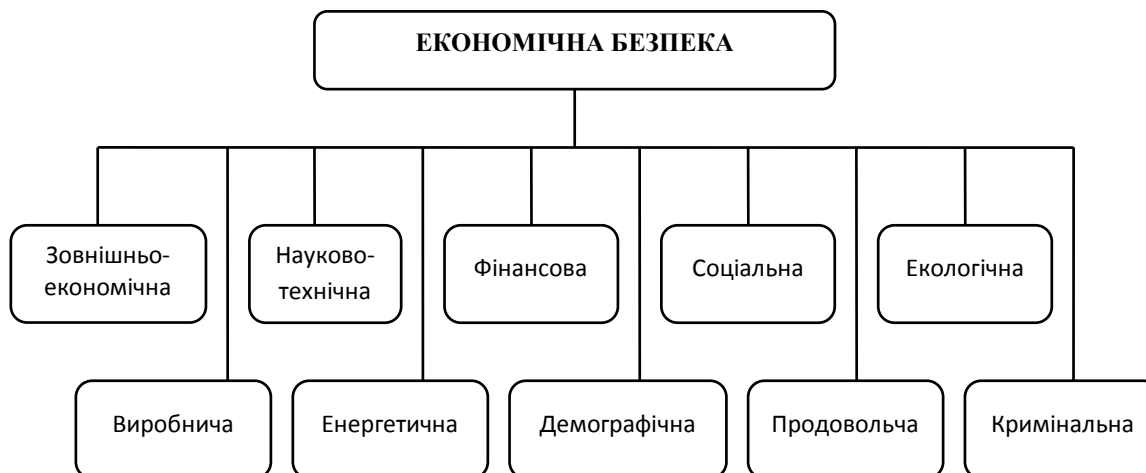

Рис. 1. Декомпозиція поняття економічна безпека

і соціального прогресу, або пріоритетності вирішення завдань і здійснення заходів, спрямованих на збереження здоров'я і життя людини, підтримки нормальних умов його існування;

– сумісності технічної і соціальної складових економічної безпеки і безумовного пріоритету останньої (рис. 2).

Економічна безпека визначається взаємодією значної кількості різноманітних факторів. Деякі з них (наприклад, технічні характеристики засобів виробництва, кількість працівників тощо) на конкретному відрізку часу можна вважати у певному сенсі визначеними. Інші фактори (наприклад, коливання цін, рівень сукупного попиту і пропозиції, рівень інвестиційної активності тощо) часом схильні до значних коливань за відносно короткий проміжок часу. Роль третіх факторів (наприклад, мотиваційний комплекс, стан політики, культури, моралі, релігії) не піддається точній кількісній оцінці, хоча, безсумнівно, є дуже важливою.

Тому для теоретичного аналізу особливостей економічної безпеки як складного економічного явища доцільно використовувати спрощену модель, що характеризує вплив найбільш значущих факторів та умов економічної безпеки. Їх аналіз у контексті загальносвітових тенденцій і специфічних особливостей економіки України дає змогу визначити систему цілей і пріоритетів, обґрунтувати напрями розвитку економічної безпеки національного господарства. Крім того, через з'ясування суті тих чи інших факторів мож-

на визначити джерела формування економічної безпеки, шляхи імовірної регулюючої корекції цього процесу.

До того ж у більшості досліджень, які нині проводяться, акцент робиться не на аналізі факторів і тенденцій розвитку економічної безпеки, а на шляхах і способах відображення загрози як глобального, так і національного масштабу.

Далі переходимо до дослідження функціональних особливостей системи економічної безпеки. Слід зазначити, що в економічній літературі цьому питанню приділяється недостатньо уваги. Відсутність теоретичних досліджень функціональної складової економічної безпеки не дозволяє виявити природу цього явища й створити цілісне уявлення про нього. Функція визначає необхідні умови збереження незалежного існування системи усередині середовища» [1].

Функціями економічної безпеки є: захисна, регулятивна, превентивна (попереджувальна), інноваційна, соціальна, діагностична (рис. 3).

Функції економічної безпеки як системи дають підстави зробити висновок про значимість держави в реалізації механізму гарантування економічної безпеки. Важливою особливістю діяльності держави в цьому напрямі є розробка такої економічної політики, при якій економічна система мала наступний набір характеристик:

– продуктивність, що визначає здатність економіки забезпечувати необхідну кількість і якість економічних благ і послуг відповідно до зростаючих потреб господарюючих суб'єктів;

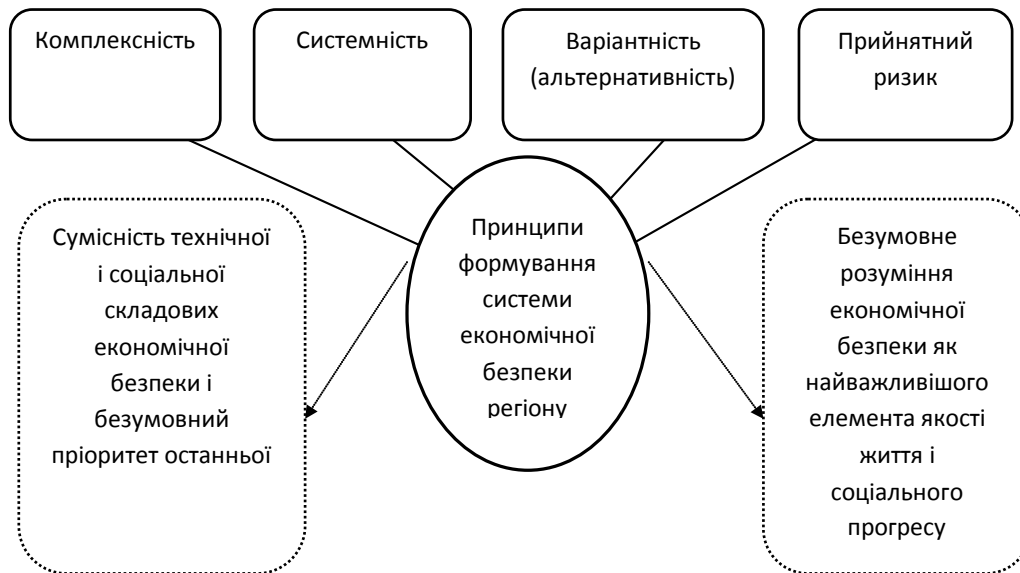

Рис. 2. Принципи формування системи економічної безпеки

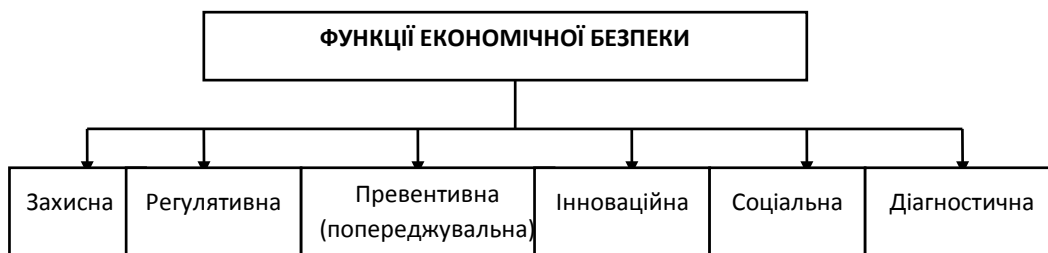

Рис. 3. Функції економічної безпеки

– ефективність, що характеризує співвідношення отриманих результатів і здійснених витрат (матеріальних, фінансових, трудових);

– гнучкість, що виражається в здатності економіки швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища;

– адаптивність, що тісно пов'язана із гнучкістю. Чим вища гнучкість, тим (за інших рівних умов) більший ступінь адаптації системи до зовнішніх і внутрішніх стимулів.

Економічна безпека відображає особливу роль держави в забезпеченні економічної безпеки, дозволяє зробити висновок про те, що саме держава є головним суб'єктом механізму її досягнення. Одним з найважливіших елементів державної системи, що забезпечує прокладання оптимального шляху до економічного прогресу, є система відповідних інститутів держави, що відстоює в рамках компетенції національно-державні економічні інтереси як усередині країни, так і за її межами.

З огляду на викладене можна виділити основні фактори й умови в сфері гарантування національної економічної безпеки:

– своєчасне прогнозування і виявлення внутрішніх та зовнішніх загроз національній економічній безпеці країни;

– реалізація оперативних і довгострокових заходів щодо попередження і нейтралізації внутрішніх і зовнішніх загроз;

– забезпечення суверенітету і територіальної цілісності країни;

– зростання економіки країни, проведення незалежного і соціально-орієнтованого економічного курсу;

– подолання науково-технічної і технологічної залежності України від зовнішніх джерел;

– гарантування на території України особистої безпеки людини і громадянина, його конституційних прав і свобод;

– удосконалення системи державної влади, регіональних відносин, місцевого самоврядування, законодавства України;

– формування гармонічних міжнародних відносин;

– дотримання правопорядку;

– збереження соціально-політичної стабільності суспільства;

– неухильне дотримання законодавства України всіма громадянами, посадовими особами, державними органами, політичними партіями, суспільними і релігійними організаціями;

– рівноправне і взаємовигідне партнерство України перш за все із провідними державами світу;

– докорінне покращення екологічної ситуації в країні.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, для досягнення належного рівня економічної безпеки України необхідне відповідне визнання важливості цієї проблеми на рівні вищого політичного та економічного керівництва держави.

Разом із тим не слід забувати, що значну роль у гарантуванні економічної безпеки країни відіграє регіональна безпека. З урахуванням викладеного матеріалу економічна безпека регіону може розглядатися як сукупність поточного стану, умов і факторів, що характеризують стабіль-

ність і поступовість розвитку регіональної економіки і полягає в наступному:

– можливості проводити власну економічну політику на державному рівні за рахунок формування власної дієздатної економічної бази;

– здатності вчасно реагувати на загрози, які виникають на регіональному і державному рівні;

– можливості здійснювати економічні заходи в невідкладних соціально-небезпечних ситуаціях на території, які пов'язані з локальними економічними проблемами або економічними прорахунками на державному рівні;

– здатності на договірній основі допомагати суміжним територіям, де незбалансована економічна ситуація може негативно вплинути на економічні інтереси регіону;

– можливості стабільно підтримувати відповідність діючих на території економічних нормативів загальноприйнятим у світовій практиці.

Реалізація економічної безпеки Вінницького регіону полягає в максимальному використанні сприятливого і мінімізації негативного впливу територіальних факторів, природно-географічних і соціально-історичних умов на соціально-економічний розвиток України.

У зв'язку з цим формування системи економічної безпеки регіону включає сім блоків: 1) концепцію економічної безпеки; 2) регіональні інтереси в сфері економіки; 3) показники економічної безпеки; 4) граничні значення економічної безпеки; 5) загрози в сфері економіки регіону; 6) організацію економічної безпеки; 7) правовий супровід економічної безпеки.

Зважаючи на реальну потребу регіонів у стійкому і безпечному розвитку, вважаємо за необхідне запропонувати основні інституційно-правові підходи до розробки концепції і стратегії економічної безпеки регіону.

Концепція і стратегія економічної безпеки Вінницького регіону повинні враховувати наступні передумови. По-перше, регіони є невід'ємною частиною економічного простору держави, отже, від їх розвитку залежить їх безпека. По-друге, регіони мають у своєму розпорядженні необхідний потенціал для реалізації власних економічних інтересів і проведення прогресивних соціально-економічних перетворень. По-третє, економічна безпека регіону досягається як економічними методами, так і засобами неекономічного характеру, насамперед політичними й адміністративними.

Необхідно також розмежувати ключові поняття, які досить часто ототожнюються: концепція і стратегія економічної безпеки. Під концепцією економічної безпеки регіону розуміють політичний документ, що відображає сукупність офіційно прийнятих поглядів на пріоритетні цілі, стратегію його стійкого і безпечного розвитку в умовах загроз соціально-економічного, екологічного, інформаційного, технічного й іншого характеру. Концепція повинна містити аналіз поточного соціально-економічного стану регіону; аналіз його соціально-економічної ситуації порівняно з іншими регіонами; визначення цілей, принципів і критеріїв стійкого й безпечного розвитку; основні параметри стратегії економічної безпеки регіону і заходи щодо її реалізації.

Пріоритетними напрямками стійкого і безпечного розвитку варто визнати:

- реструктуризацію регіональної економіки з переважним розвитком, з одного боку, виробництв, найбільш прибуткових і перспективних на даний період, з іншого – тих, що забезпечують вихід на міжрегіональні і зовнішні ринки;

- реалізацію й активізацію власних джерел розвитку, особливо в забезпеченні безперебійного і безаварійного режиму функціонування основних систем життєзабезпечення (енергетичний комплекс, тепловодопостачання, продовольча й екологічна безпека);

- формування територіально-виробничих комплексів, орієнтованих на вимоги ринку, здатних гнучко реагувати на зміни його кон'юнктури;

- державну підтримку розвитку виробничої і ринкової інфраструктури, міжрегіональних інфраструктурних систем;

- здійснення заходів щодо надання тимчасової допомоги діючим малоефективним, але соціально значимим виробництвам;

- збереження і диверсифікованість інфраструктури за напрямками і в обсягах, що забезпечують реалізацію мінімальних норм соціальних стандартів, гарантованих державою;

- локалізацію і подолання критичного стану окремих районів;

- збереження і благоустрій історичного, культурного та природного ландшафтів регіону.

Концепція економічної безпеки Вінницького регіону повинна будуватися на основі довгострокових і перспективних інтересів регіону. Формуючи найважливіші напрями і принципи регіональної (територіальної) політики, концепція тим самим створює основу для розробки конкретних програм і організаційних документів, серед яких особливе місце повинне зайняти стратегія економічної безпеки.

Стратегія економічної безпеки регіону являє собою нормативно-правовий і організаційно-методичний документ, що відображає дії суб'єктів управління регіону з досягнення стратегічних і тактичних цілей його економічної безпеки.

У цьому документі доцільно вказати наступні параметри:

- об'єкти і суб'єкти економічної безпеки регіону;

- загрози економічній безпеці в найважливіших сферах життєдіяльності регіону, джерела загроз і канали їхнього проникнення;

- критерії і параметри стану регіональної економіки, що відповідають вимогам безпечного розвитку регіону;

- критерії й індикатори економічної безпеки регіону;

- потенційний збиток;

- конкретні заходи і механізми регіональної економічної політики, спрямовані на гарантування економічної безпеки регіону [82, с. 242].

Нормативно-правовий статус стратегії економічної безпеки регіону формується в результаті процедури її розробки, затвердження і реалізації. Стратегія економічної безпеки регіону повинна бути конкурентоспроможною, але не конфронтаційною. Виходячи з цього її прагматичну основу мають складати економічні змінні, що включають узгодження гіпотетично можливих протилежних інтересів, оптимізацію і координування витрат, вигод, збитку, ризиків і т.д. З інституційно-управлінських позицій принципово, на наш погляд, є особиста участь у формуванні стратегії економічної безпеки регіону перших осіб виконавчої і законодавчої влади.

Розробка концепції економічної безпеки регіону часто ототожнюється з прагненням до економічної самодостатності. При цьому останню трактують як можливий крок до досягнення політичної самодостатності. На основі цього здійснюється спроба довести взаємозв'язок між формуванням концепції економічної безпеки регіону, прагненням до економічної самодостатності і сепаратистськими тенденціями, які загрожують цілісності держави. Таке твердження, на наш погляд, досить суперечливе.

Не будемо заперечувати, що досягнення економічної самодостатності при наявності певних умов породжує прагнення до фінансової незалежності регіону. Практика останніх років виявила, що регіони, які володіють ресурсами і забезпечують умови для успішного економічного розвитку (Донецький, Дніпропетровський, Запорізький, м. Київ та ін.), прагнуть отримати самостійність.

Таким чином, аналіз головних елементів системи економічної безпеки країни та її функціональний аналіз дозволяє зробити висновок про доцільність формування заходів економічної безпеки, що відображає особливу роль держави в забезпеченні економічної безпеки, дозволяє зробити висновок про те, що саме держава є головним суб'єктом механізму її досягнення. Одним з найважливіших елементів державної системи, що забезпечує прокладання оптимального шляху до економічного прогресу, є система відповідних інститутів держави, що відстоює в рамках компетенції національно-державні економічні інтереси як усередині країни, так і за її межами.

Література:

1. Закон України «Про основи національної безпеки» № 964-IV від 19.06.2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 29. – Ст. 1433.
2. Білорус О.Г. Глобалізація і безпека розвитку: [монографія] / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін.; Керівник авт. колективу і наук. ред. О.Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2011. – 733 с.
3. Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика: [монографія] / Жаліло Я.А. – К.: НІСД, 2013. – С. 53-87.

Бондарчук Людмила Владимировна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджмента и администрирования
Винницького торгово-економічного інститута
Київського національного торгово-економічного університета

РАЗРАБОТКА МЕХАНИЗМОВ ЕКОНОМІЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ЕВРОИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

Аннотация

В статье рассмотрены и исследована проблема экономической безопасности с позиции взаимодействия национальных и региональных интересов, приобретает первостепенное значение, становится стержнем всей экономической политики государства, задает контуры всех основных политических решений, что, в свою очередь, определяет необходимость соответствующих научных исследований. По результатам соответствующих исследований определено, что сущность экономической безопасности каждого и всех регионов в совокупности призвана обеспечить безопасность государства в целом на современном этапе.

Ключевые слова: экономическая безопасность, политика государства, система управления, евроинтеграция, децентрализация, государственное управление.

Bondarchuk Lyudmila Volodymyrivna

PhD, associate professor,
associate professor of management and administration
Vynnytsya Trade-Economic Institute
of the Kyiv National Trade-Economic University

DEVELOPMENT OF ECONOMIC SECURITY MECHANISMS OF ENTERPRISES UNDER THE DEVELOPMENT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

Summary

The article examines and investigates the problem of economic security from the point of view of interaction of national and regional interests, which becomes of paramount importance, becomes the core of all economic policy of the state, defines the outlines of all major political decisions, which, in turn, determines the need for appropriate scientific research. According to the results of relevant studies, it is determined that the essence of economic security of each and all regions collectively aims to guarantee the security of the state as a whole at the present stage.

Key words: economic security, state policy, system of governance, European integration, decentralization, public administration.

УДК 336.225.66

Гомон Марина Володимирівна

аспірантка кафедри митної справи та оподаткування
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця

ПОДАТКОВІ ПІЛЬГИ ЯК ВТРАЧЕНІ ДОХОДИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

У статті було порушено проблему втрат доходів бюджету через надання податкових пільг. Проаналізовано динаміку та структуру наданих податкових пільг. Проведено оцінку втрат бюджету від пільгового оподаткування в розрізі регіонів України. Надано рекомендації підвищення ефективності системи пільгового оподаткування та мінімізації втрат бюджету через надання пільг.

Ключові слова: податкові пільги, втрати бюджету, пільгове оподаткування, галузі господарства.

Постановка проблеми. В державному регулюванні економіки податкові пільги відіграють значну роль у завдяки тому, система пільг є своєрідним орієнтиром для юридичних і фізичних осіб під час вибору ними сфери діяльності, форми одержання доходів, пільги зменшують податковий тиск на платників. Однак, податкові пільги мають і негативні сторони, найголовнішою з яких є спричинення втрат бюджету, адже на-

дання податкових пільг є своєрідним видом дотацій для суб'єктів господарювання, тому суму податкових пільг вважають недоотриманими доходами бюджету.

Так, надання податкових пільг зменшує базу оподаткування податку на прибуток і несправедливо перекладає податковий тягар на підприємства, які не користуються податковими пільгами, оскільки існує необхідність наповнення бюджетів.